

Makale Geliş Tarihi: 10.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 25.04.2021

GELİBOLU'DA ARIBURNU MUHAREBELERİ

Naim BABÜROĞLU*

Öz

Çanakkale Muharebeleri, o zamana kadar icra edilen en büyük amfibi (çıkarma) harekâtıdır. II. Dünya Savaşı'nda, Normandiya Çıkarması'ndan önce yapılan en büyük çıkarmadır. Çanakkale'de muharebeler, deniz ve kara ağırlıklı olarak 287 gün; karada ise 25 Nisan 1915'ten 9 Ocak 1916'ya değin 260 gün sürmüştür. İtilâf güçleri, 25 Nisan 1915 günü erken vakit, Gelibolu Yarımadası'nda iki bölgeye Seddülbahir'le Arıburnu'na; Anadolu bölgesinde Kumkale'ye çıkarma harekâtı icra ettiler. Gelibolu Yarımadası'nda Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerinde şiddetli muharebeler devam etti. Arıburnu Cephesi; 25 Nisan 1915'te Arıburnu çıkarmasıyla başlayıp 6 Ağustos 1915 Ağustos'unun altısına kadar devam eden vuruşmaları kapsamaktadır. Bu tarihte, İtilaf kuvvetlerince üçüncü cephe olarak açılan Anafartalar'la birleşmiştir. Arıburnu'na yapılan düşman çıkarması, asıl çıkarma alanı olan Seddülbahir'e yardımcı olmak amacıyla icra edilmiştir. 25 Nisan 1915 tarihinde başlayan harekât, dört ay boyunca Ağustos 1915'e kadar, Kabatepe-Kocaçimentepe-Conkbayırı tarafında cereyan etmiştir. Bu bölgelerdeki muharebeler, iki tarafın karşılıklı hücumları ve bilhassa geceleri uygulanan süngü hücumlarıyla göğüs göğüse ve kanlı boğuşmalar hâlinde geçmiştir. 25 Nisan-19 Mayıs 1915 tarihleri arasında Arıburnu'nda yapılan muharebelerde toplam zayıat; Türklerin yaklaşık 24.000, düşmanın ise 8.600'dür. İngilizler, sonuçta evvela Anafartalar ve Arıburnu bölgelerini, ardından Seddülbahir tarafını boşalttılar. Neticede, bir büyük mağlubiyetle 1916'nın 9 Ocak'ında geri çekilmeyi başardılar.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Arıburnu Muharebeleri, Seddülbahir, Mustafa Kemal, Liman von Sanders.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, naimbaburoglu@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1891-3890.

Arıburnu Battles in Gallipoli

Abstract

The Battle of Çanakkale or the Gallipoli Campaign was the largest amphibious (landing) operation in history until Normandy Campaign started in World War II. Battles in Çanakkale lasted 287 days totally at sea and on land, and on land it took 260 days from April 25 to 9 January 9, 1916. Entente Powers launched a landing operation early on April 25, 1915, to two regions in Gallipoli Peninsula including Arıburnu and Seddülbahir as well as Kumkale in the Anatolian region. Fierce battles continued for a long time in the Arıburnu and Seddülbahir regions on the Gallipoli Peninsula. “Arıburnu Front” faced the attacks that started with the landing of Arıburnu on 25 April 1915 and continued until August 6, 1915. On this date, it was united with the Anafartalar Front, which was opened as the third front by the Entente Forces. The landing of the enemy in Arıburnu was carried out to assist Seddülbahir, which was the main landing area. The operation which started on 25 April 1915 took place in Kabatepe-Kocaçimentepe-Conkbayırı for four months until August 1915. The battles in these regions included hand-to-hand and bloody struggles with mutual bayonet thrusts especially at night. Total casualties in the battles held in Arıburnu between 25 April-19 May 1915 were about 24,000 people from Turks and about 8,600 people from the enemy. The British ultimately evacuated the Anafartalar and Arıburnu regions in the first place, and then the Seddülbahir side. As a result, they managed to retreat on January 9, 1916 with one major defeat.

Keywords: Çanakkale Battles, Battles of Arıburnu, Seddülbahir, Mustafa Kemal, Liman von Sanders.

Giriş

Bu alışmada, Birinci Dünya Savaşı'nın önemli ve özel bir cephesi olan ve harp sonrası dönemin gelişmelerine damga vuran Çanakkale Muharebelerinde ele geçirilen hedef ve verilen zayıat çerçevesinde Arıburnu Muharebelerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi adına, sırasıyla, Arıburnu Muharebeleri incelenmiş, Türk komutanların ve İtilaf Kuvvetlerinin tepkileri ortaya konulmuş; inceleme neticesinde ulaşılan sonuçlar, çalışmanın sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Stratejik konumdaki Boğazları alarak, İstanbul'u işgal etmek, böylece başkenti düşen Osmanlı'yı devre dışı bırakarak, arlık Rusya'sına mühimmat ve silah desteği sağlamak amacıyla, İtilaf güçleri Gelibolu Harekâtı'nı başlattılar. Birinci Dünya Savaşı'nın önemli ve özel bir cephesi olan ve harp sonrası dönemin gelişmelerine damga vuran Çanakkale Cephesi veya Gelibolu Harekâtı, o zamana kadar icra edilen en büyük çıkarma harektıdır. İtilâf güçleri, 25 Nisan 1915'te, Gelibolu'da iki bölgeye Seddülbahir ve Arıburnu'na, Anadolu bölgesinde Kumkale'ye çıkarma harekâtı icra ettiler. Gelibolu Yarımadası'nda Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerinde şiddetli muharebeler devam etti.

Arıburnu, 1915'in 25 Nisan günündeki çıkarmayla başlayan ve 1915'in 6 Ağustos'una kadar devam eden çatışmaların olduğu cephedir. 6 Ağustos'tan itibaren, İtilâf kuvvetlerince nc saldırı cephesi olarak açılan Anafartalar'la birleşmiştir.

Arıburnu'ndaki düşman çıkarması, asıl çıkarma alanı olan Seddülbahir'e yardımcı olmak amacıyla yapılmıştır. 25 Nisan tarihinde başlayan harekât, Ağustos 1915'e değin dört ay süresince, Kabatepe-Kocaçimentepe-Conkbayırı bölgelerinde, karşılıklı saldırı ve özellikle geceleri gerçekleştirilen süngü hücumlarıyla yakın mesafede ve çok kanlı boğuşmalar şeklinde vuruşmalarla geçmiştir.

Boğaz'ı savunmakla görevli Türk kuvvetleri; III. Kolordu'ya bağlı 7, 9 ve 19'uncu tümen ile XV. Kolordu'ya bağlı 3 ve 11'inci tümen olmak üzere, toplam beş tümen; V. Ordu'ya bağlı 5'inci tümen; bir süvari tugayı, bir alay ve dört seyyar jandarmanın taburlarından oluşuyordu. V. Ordu Komutanı Alman General Liman von Sanders, ıkarmayı Saros Körfezi'nde beklediğinden, kuvvetin çoğunu (iki tümen) Saros Körfezi'ne, en kritik yer olan Seddülbahir'e bir tümeni bırakıp, iki tmendenden ibaret

olan XV. Kolordu'yu da Anadolu tarafında bulundurmaktaydı (ATASE, BDHK, K: 3474, D: H-2, F: 2-22).

Şekil-1: ANZAC Kolordusu Saldırı Planı.

Ordu Komutanı Sanders, kıyılarda cılız gözetleme-koruma birlikleri bırakarak, askerî gücün büyük bölümünü ihtiyatta tutmayı esas alan bir planı hazırlamıştı. ANZAC Kolordusu, 25 Nisan 1915 günü, plan gereği Kabatepe ile Küçük Arıburnu arasındaki kumsala çıkacaktı. Birinci hedefte, Kocaçimentepe-Conkbayırı hattı tutulacak ve sonra Maltepe'ye el atılacaktı. Böylece, kuzey taraftaki Türk kuvvetlerinin Seddülbahir'e yardımı engellenecekti. ANZAC'ların çıkarma planı, baskın esasına dayanıyordu. İlk çıkarma, karanlıkta yapılacaktı. Kolordunun tamamı bir günde karaya çıkacak, savunmayı bir anda felce uğratacak ve hedefler ele geçirilecekti (Oglander, 2005, s. 173) (Şekil-1).

Arıburnu, savunmada 9'uncu Tümen'e ait sorumluluk bölgesinin kuzey tarafını oluşturuyordu. Buraların savunmasında 27'nci Alay görevlendirilmişti. Alay komutanı, Yarbay Şefik (Aker) idi. Sanders'in kıyı savunması sistemine göre, 27'nci Alay'ın büyük kısmı geriye alınmıştı. Arıburnu tarafında, 27'nci Alay'ın 2'nci Taburu görevliydi. Bu arada, Mustafa Kemal'in yönettiği 19'uncu Tümen (bir tabur eksikliyle), Bigalı'da genel ordu ihtiyatı olarak bulunuyordu (Perk, 1940, s. 48).

Kıyı gözetleme ve güvenliği için 27'nci Alay'ın 2'nci taburunun, 3 piyade bölüğü kıyılar üzerine düzenlenmiş bir bölüğüne de ihtiyat görevi

verilmişti. İhtiyat Bölüğü, Kabatepe’nin 1,5 km doğusuna, Arıburnu’ndan bir saatlik mesafeye alınmıştı. Tabur emrinde ağır makineli tüfek yoktu. Taburun cephesi geniş olduğundan, kıyı hattı boyunca çok fazla yayılmıştı. Alay Komutanı, taburun tertiplenmesinde gördüğü bu zafiyeti kapatmak için, Alay’ın gerideki büyük kısmını ileri yanaştırmak istemiş, bu maksatla 9’uncu Tümen Komutanlığı’na birkaç kez müracaat etmişti. Fakat **Ordu Komutanı’nın emri gereği**, bu teklif kabul edilmemişti. Böylece 2’nci Tabur, Kaba Tepe gibi çok kritik bir arazi kesiminde, gözetleme ve güvenlik perdesi şeklinde, derinlik desteğinden ve erken yardım alma şansından yoksun olarak kendi başına bırakılmıştı. Alayın mevcudu, yaklaşık 2.000 kişiydi. Ancak, kıyı hattında Alman General Sanders’in planı gereği sadece 400 civarında asker vardı (ATASE, K: 4836, D: H-10, F: 1-71).

1. Arıburnu Muharebeleri (25 Nisan-19 Mayıs 1915)

Himaye bombardımanıyla, ANZAC Kolordusunun ön kademesi olan 1’inci Tugay’dan 1.500 kişilik ilk hücum grubu, 25 Nisan 1915 sabahı akıntı nedeniyle çıkarma botlarının, planlanan yerin kuzeyine kayması sonucu, saat 5.00’te Kabatepe yerine Arıburnu’na çıkmak zorunda kaldı. İngiliz harp tarihçileri, yanlış noktaya çıkışı şu şekilde kaydeder: “Kuzeyden gelen ve yarımadanın sahili boyunca akan akıntı, denizcilerin tahmininden çok kuvvetli idi. Yedek kafileleri, farkına varılmadan, tayin edilmiş olan çıkış yerinin tam bir mil kuzeyine düşmüşlerdi ve sahil saat 4.00’ten hemen sonra görülmeye başladığı zaman, Yüzbaşı Waterlow, Arıburnu’nu görünce Kabatepe sandı, rotasından bir mil güneye düştüğü düşüncesine kapılarak derhal ANZAC koyununun kuzeyine yöneldi. Sonuçta planlanan çıkış yerinin bir mil kuzeyine çıktılar.” (Oglander, 2005, s. 216-217). Bu bölgede, kıyı gözetlemesi yapan 80 kişilik bir takımın karşı koymasına rağmen, çıkan birlikler ilerlediler.

Bigalı’da bulunan V. Ordu ihtiyatı olan 19’uncu Tümen, 1915’in 24-25 Nisan gecesini Conkbayırı istikametinde tatbikat yapıyordu. Gün ağarıırken, Arıburnu tarafından top seslerinin gelmesiyle, Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, bir çıkarma yapıldığını anladı. Durumu Ordu Komutanı’na bildirdi. Ancak bir cevap alamadı. Geniş bir sahile yayılmış 9’uncu Tümen’e bağlı 27’inci Alay’ın zayıat verdiğini haber alınca, 19’uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal, düşmanın Conkbayırı-Kocaçimentepe hattını ele geçirmesi hâlinde, telafisi mümkün olmayacak

bir durumla karşılaşılacağını düşünerek, ordudan emir gelmeden, inisiyatif kullanarak 57’nci Alay’ı harekete geçirdi (Aker, 2005, s. 235).

19’uncu Tümen Komutanı, Conkbayır’a ulaştığı zaman, 27’nci alaydan bir müfrezenin çekilmekte olduğunu görür: Mustafa Kemal, “Niçin kaçıyorsunuz?” diye sorar. “Efendim düşman.” derler. Cevaben, “Düşmandan kaçılmaz” der. “Cephanemiz kalmadı” derler. “Cephanemiz yoksa süngünüz var” deyip “Süngü tak” emrini verir ve erleri yere yatırır. Yanına gelmiş 57’nci Alay 2’nci Tabur komutanına bütün taburuyla bir bölüğünü takviye ederek düşmana taarruz etmesini emreder. Yarbay Mustafa Kemal, “kazandığımız an bu andır” diyerek, muharebenin sonucuna etki eden bu inisiyatifi kullanmış olur (Mustafa Kemal, 1990, s. 22). Bu tutum ve emir, küçük düzeyde taktik bir olaydır. Ancak, sonuçları itibarıyla düşmanın karada ilerlemesine engel olan ve Başkent İstanbul’un kurtarılmasına neden olan stratejik sonuçları olmuştur.

III. Kolordu Komutanı Esat Paşa’nın izniyle, 9’uncu Tümen’e bağlı 27’nci Alay’dan geri kalan birlikleri de kumandası altına alan 19’uncu Tümen Komutanı, karşı taarruz için 57’nci Alay’a: “Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir.” emrini verdi (ATASE, ATAZB, D: 6-35, Def: 8, F: 1-12)

25 Nisan 1915 saat 12.00 itibarıyla, muharebe alanında 10.000’in üzerinde ANZAC askerine karşı, 5.250 kadar Türk askeri mevcuttu. 27 ve 57’nci Alaylarla girişilen taarruzlar sonucunda, ANZAC birlikleri ağır zayıat vermeye başlarlar. Birlikler birbirlerinin içine girerek karışırlar. Emir komuta kaybolmuş ve ilerleme durmuştur. Öğleden sonra, 27. Alay’ın birlikleriyle güçlendirilen 57. Alay’ın taarruzu sonucu, çıkan ANZAC’lar 2.000’den fazla zayıat verdi (Ogländer, 2005, s. 244). ANZAC Kolordusu Komutanı General Birdwood, İtilaf Kuvvetleri Komutanı İngiliz Orgeneral Hamilton’a birliklerin gemiye alınmasını teklif etti. Ancak, Deniz Filosu Komutanı Amiral Thursby, Hamilton’a birliklerin çekilmesinin üç gün süreceğini bildirmesi üzerine, Hamilton, “Daha önce de üzerinize çok güç görevler aldınız. Şimdi ise, güvenliğe kavuşuncaya kadar yalnızca siper kazdırınız, siper kazdırınız, kazdırınız.” (Hamilton, 2006, s. 115-116) emrini verir.

ANZAC Kolordusu’nun, 25 Nisan 1915’te gün batarken karaya çıkan tümeni, Arıburnu’ndaki sarp tepelere yerleşme imkânı buldu. Gece olduğunda, 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey’in ifadesiyle “sipersiz

meydan muharebesi”nin (Aker, 2005, s. 278) ilk bölümü sona erdi. Türk kuvvetlerinin zayıtı 2.500 kişi civarındaydı. Avustralyalılar da yaklaşık 2.000 kişi kaybetmişlerdi. Arıburnu’nda Türk kuvvetlerinin genel mevcudu 8.500, ANZAC birliklerinin toplam mevcudu ise 14.500 kişiydi (ATASE, K: 3474, D: H-4, F: 1-25). Mevcuda göre, Arıburnu’nda ilk gün sonunda Türk kuvvetleri yüzde 36, ANZAC’lar yüzde 14 kayıp vermişlerdir.

İlk günün sonunda ANZAC’lar, kıyıda 700 metre derinlikte 1,5 kilometre genişlikte bir hat boyunca son derece sıkışık durumda idi. Her türlü takviye malzemesinin kıyıya çıkarılabilmesi, yaralılarla 2.000 kadar kaybın gemilere götürülebilmesi için, 30 metre derinlikte yüz metrelik bir kıyı bandı kalmaktaydı. Üstelik sarp ve kayalık olan arazi, siper kazmaya uygun değildi. Dahası, Türk kuvvetleri bu çıkarma sahasının karadan çevreleyen üç tarafındaki sırtlara hâkimdiler. Çıkarmanın ilk günü sonunda ANZAC Kolordusunun cephedeki durumu, yaklaşık üç ay boyunca aynı hâlde kalmıştır (Oglander, 2005, s. 244).

Yarbay Mustafa Kemal, Arıburnu civarında sıkışan düşmanı, toparlanmaya fırsat vermeden, denize dökmek amacıyla tümen taarruzlarının gece de devam etmesini kararlaştırdı (ATASE, ATAZB, D: 6-35, D: 8, F: 1-18). 57’nci Alay’ın saldırıları arazinin fundalıklı ve engebeli olması nedeniyle başarılı olamadı. 27’nci Alay’ın gece taarruzları, düşman yoğun makineli tüfek ateşleri altında bir ilerleme kaydedemedi. 77’nci Alay ise Arap erlerinin disiplinsizliği nedeniyle büyük kısmıyla dağıldı. 25 Nisan gündüz şartlarında başarılı bir şekilde geliştirilen harekât, 25/26 Nisan 1915 gecesi, özellikle 77’nci Alay’ın disiplinsizliği ve dağılması sonucu, 19’uncu Tümen zor durumda kalmış ve gece taarruzunda başarı sağlayamamıştır (ATASE, 27’nci, 57’nci, 77’nci Alaylar Arıburnu Meydan Muharebesi Muharebe Takriiri (Muharebe Raporu) (12 Nisan 1331 Muharebesi-25 Nisan 1915).

Arıburnu Cephesi’nde devam eden muharebelerde, 19’uncu Tümen’in 72’nci ve 77’nci alayları komuta heyetini çok yormuş, özellikle 77’nci alayın erleri firar etmiş, muharebe esnasında dağılmış ve muharebeleri olumsuz etkilemiştir.

Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Altay, anılarında bu alaylarla ilgili şunları yazmaktadır: “Mustafa Kemal Bey, Gelibolu’dan geçerken† bize (kolordu karargâhına) uğradı, kendisini ilk defa görüyordum. Enerjik, muhatabına itimat telkin eden, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü, düzgün endamlı genç bir komutan. Görüştükten sonra kendisini uğurladık. Eceabat’a gider gitmez beni telefonla aradı: ‘Aman Reis Bey, Kumandan Paşa’dan rica edelim; bana verilen 72 ve 77 numaralı alaylar Arap’tır. Eğitimleri de azdır. Bunları geri alsınlar, halis Türk delikanlıları olan ve eğitimleri oldukça ilerlemiş bulunan benim eski depo alayımı göndersinler.’ Tehlikeli bir bölgeye, böyle kıymetsiz askerlerin gönderilmesine şaşmış ve Başkomutan’a yazmıştık. Aldığımız cevap şu oldu: ‘Artık değiştirilemezler. alışıp eksikliklerini tamamlasınlar.’” (Altay, 1970, s. 13)

Albay Fahrettin Altay, 25 Nisan 1915 günü yaşananları şöyle anlatmaktadır: “Arıburnu önlerinde deniz yüzlerce gemiyle örtülmüştü. Top sesleri aralıksız devam ediyordu. Aramızdaki vadi cepheden gelen yaralılarla dolmaya başladı. İlerimizdeki 77’inci Alay’ın adırılı ordugâhında, alaydan kaçan birçok Arap erlerinin çadırlarda saklandıklarını ve nargile içmekte olduklarını gördük. Bunları toplayarak cepheye gönderdik...” (Altay, 1970, s. 90)

Değiştirilmeyen 72 ve 77’nci alaylar, muharebe boyunca hem tümen komutanını hem de cepheyi sürekli yoracaklardı. 27. Alay Komutanı Yarbay şefik (Aker), 77. Alay konusunda, günlüğüne şunları kaydetmiştir: “27’nci Alay’ın gece taarruzlarında, gündüz alınamamış olan Kırmızıırt alındı. 77’nci Alay’ın güney kanadında ise, büyük fedakârlıklarla kazanılan yerler terk edildi. 77’nci Alay’da çok sayıda Arap erleri vardı... Taarruzlar, kızışıp düşman bombardımanı ortalığı karıştırınca, Arap erlerinin kaçak sayısı arttı. Birliklerini bırakarak dağılan bu Arap erleri fundalıklar içine sinmişlerdi... 27’nci Alay’ın 1’inci Taburu ile 77’nci Alay’ın iç kanat birlikleri hem önlerindeki düşmanın hem de arkalarındaki kaçak Arap erlerinin ateşleri arasında kaldı. Bu durum, 27’nci Alay’ın kanadını sarıştı. 77’nci Alay’da özölmeler başladı.

† Yarbay Mustafa Kemal’in Tekirdağ’a gelerek 19’uncu Tümen Komutanlığı görevini teslim aldığı tarih, 2 şubat 1915’tir. III. Kolordu Komutanı’nın emriyle, tümenin sadece 57. alayı ile Gelibolu’ya, Maydos’a (Eceabat’a) hareket etmiş ve burada İstanbul’dan gönderilen 72 ve 77. alayları komutasına almıştır. Gelibolu’ya giderken Kolordu Karargâhı Kurmay Başkanı Fahrettin Altay’la görüşür (Altay, 1970, s.13).

Çözümler gittikçe çoğaldı... Artık bu durumda bir Őey yapılamayacağı ve bu karışıklığa bir son vermek için derhal geriye çekilip toparlanmak gerektiği teklif edildi. Harekât durduruldu. 77’nci Alay büyük kısmı ile dağılmıştı... Eğer bu Arap erlerinin yerinde, bunlarla değiştirilen Türk erleri olsaydı, tekrar edilecek Türk saldırılarıyla, esasen gündüzden sarsılmış olan Avustralyalılar daha o gece vapurlarına çekilmek zorunda kalacaklardı.” (Aker, 2005, s. 261)

Gece taarruzlarında (25/26 Nisan 1915), 77’nci alayın dağılması 19’uncu Tümen’i zor duruma sokmuştur. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, bu hâli: “Diyebilirim ki, benim için en kritik durum 26 Nisan günüdür.” sözleriyle ifade etmiştir. Şefik (Aker), 77. Alay için daha ağır ifadeler kullanır: “Arıburnu mıntıkasında daha yedi aydan fazla bir müddetle kan dökülmesine belki yegâne sebep bu alay eratının Arap olması idi.” (Aker, 2005, s. 263)

19. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey (Çalışlar), 77. Alay’la ilgili günlüğüne şunları yazmıştır: “13 Nisan 1331 (26 Nisan 1915). Muharebe devam ediyor... Karargâh cephede... Birinci gün muharebede perişan olan 77’nci Alay’ı toplamakla meşgulüz...” (Çalışlar, 2007, s. 115). İzzettin Bey, firar eden erlere yapılan işlem konusunda günlüğüne şu notu almıştır: “15 Nisan 1331 (28 Nisan 1915). Düşman mevziinde tahkimat ile meşgul. Bize 125’inci Alay geldi (takviye). Bu alayın önünde, 77’nci Alay’dan üç firari kurşuna dizildi... Gece muharebesi devam etti.” (Çalışlar, 2007, s. 116)

Başkomutanlığın bu alayı, muharebe başlamadan, şubat 1915’te tümen ve kolordu komutanının teklifine rağmen değiştirmemesi, eğer kötü bir niyet yoksa Başkomutanlık karargâhında görevli Alman subaylarının varlığı ya da ilgisizliğinden başka bir Şekilde açıklamak mümkün görülmemektedir.

Başkomutanlık ve V. Ordu Komutanlığı, Arıburnu bölgesini çok basit görüyorlardı. Ordu Komutanı, daha ilk günden itibaren bu bölgedeki düşman kuvvetleri ve Türk birliklerinin başarılarına dair eksik bilgiler vermiş ve Başkomutanlık’ta böyle bir kanının doğmasına yol açmıştı. III. Kolordu Komutanı Esat Paşa, uzun bir rapor hazırlayarak bir kopyasını Başkomutanlığa, diğer kopyasını V. Ordu Komutanlığına gönderdi.

28 Nisan 1915 tarihli rapor şöyleydi: “Erlerin üç günden beri devamlı muharebelerle pek fazla yorgun düşmesi ve pek çok zayıat

vermesi, arazinin de pek sarp ve fundalıklı olup birliklerin taarruzlarını ilerletmek için daima takviye edilerek birbirine karışması ve subayların zayıyla azalmasından sevk ve idarenin zorlaşması sebepleriyle gece karanlığında düşmanı, tuttuğu son mevziisinden çıkarıp atmak mümkün olmamıştır. Düşman bütün gece karaya asker çıkararak kendi birliklerini takviye etti. Çıkarma yerini kuşatarak ilerlemiş olan sağ ve sol kanat birliklerimizin yanları, düşmanın donanma ateşine karşı açılmıştır. Şimdi, şafakla beraber donanmanın etkili ateşi altında kanatların geriye alınması zorunludur. Tabur tabur gelen kuvvetler, taarruzu devam ettirmek için ileriye sürülmekte ve bu şekilde mütemadiyen erimektedir. Düşmana bir daha taarruz edebilmek için, kolordunun elinde toplu olarak bir tümenin bulunması kesinlikle ve ivedilikle gereklidir ve zorunludur. Arz olunur.” (ATASE, K: 3474, D: H-4, F: 1-8).

Esat Paşa’nın 28 Nisan 1915 sabahı çektiği telgraf etkisini çabuk gösterdi. Başkomutan Vekili Enver imzasıyla aynı gün verilen telgraf emrinde: “Bugün İstanbul’dan size yeni ihtiyat kuvvetleri gönderilmeye başlanacaktır. Bir adım bile geri çekilmeyeceksiniz. Karşınızdaki düşman birlikleri herhalde sizden daha iyi durumda değildir. Mareşal Liman’a da bilgi verilmiştir.” (ATASE, K: 3964, D: H-61, F: 1-27) deniliyordu.

Ordu Komutanı Liman Paşa, elinde tuttuğu 5’inci Tümen’i üç gün geçmesine rağmen hâlâ en kritik bölgeye destek için göndermemiş, ancak Başkomutanlık emriyle tümeni Arıburnu cephesine kaydırma emri vermiş, tümen 30 Nisan’da bölgeye ulaşabilmişti. Takviyede beş günlük bir gecikme, muharebenin sonucunu hayati derecede etkileyecek kadar önemliydi. Liman Paşa’nın uyguladığı Savunma Planı sayesinde, düşman birlikleri karaya çıkabilmiş ve mevzilerini tahkim etmeye başlamışlardı. Başkomutanlık, bu hatayı geç de olsa yavaş yavaş fark ediyordu.

Binbaşı İzzettin (Çalışlar, 19. Tümen Kurmay Başkanı), anılarında 5’inci Tümen’in takviyesini şu şekilde anlatmaktadır: “17 Nisan 1331 (30 Nisan 1915). Bugün 5’inci Tümen’in de 15, 14 ve 5’inci alayları geldi. Ertesi günkü taarruz ve hücum için hazırlık yapıldı. Elimizde kuvvetimiz üç fırka (tümen), düşmanın bir fırka. Fakat üç fırkamız bir fırka yerini bile tutmaz. Çok zedelenmiş, yorulmuştur. Düşman tahkimli bir mevziye yerleşmiştir...” (Çalışlar, 2007: 116).

Başkomutanlık, Ordu, Kolordu ve 19’uncu Tümen Komutanı, nihai bir saldırı ile düşmanı tamamen denize dökmek için, 1 Mayıs 1915 günü tüm cephe hattında yeni bir saldırıya karar verdiler. Birlik

komutanlarını Kemalyeri'nde karargâhında toplayan Mustafa Kemal, özetle şu emri verdi: "Düşmana 6 günden beri iki kez taarruz ederek sarstığımız halde, arazinin zor koşullarından dolayı, sonuna kadar takip etmek mümkün olmadığı için kıyı kısımlarında barınabilmiştir. İmha ettiğimiz kuvvetlerin iki tümendenden fazla olduğu anlaşılmıştır. Seddülbahir ve Kumkale istikametlerindeki durum da hemen hemen aynı olmuştur. Karşımızda bulunan düşmanı, bir kişi kalmayınca kadar hepimiz ölecek muhakkak denize dökmek görevine sahip olduğumuz kanaatindeyim. Durumumuz, düşmana göre zayıf değildir. Düşmanın morali tamamen bozulmuştur. Ara vermeden siper yapmakta ve kendisine sığınacak yer aramaktadır. Siperleri yakınına birkaç mermi düşünce, hemen kaçıştıklarını gözlemlenizle gördünüz. İçimizde ve komuta ettiğimiz askerlerimizde, Balkan Savaşı utancının tekrarını görmektense, burada ölmeyi istemeyenlerin bulunacağını asla kabul etmem. Eğer böyle kişilerin olduğunu görürseniz onları derhal kendi ellerimizle kurşuna dizmeliyiz..." (ATASE, ATAZB, D: 6-35, Def: 10, F: 1-7).

Türk kuvvetlerinin mevcudu 18.400, ANZAC kuvvetlerinin sayısı ise 25.000 kadardı. 1 Mayıs 1915 günü yapılan saldırıda, açık arazi, düşmanın iyi tahkimat yapmış olması ve yoğun makineli tüfek ateşleri sonucunda, düşmana 200 m yaklaşan birliklerin, bu noktadan sonra ilerleyişleri mümkün olmadı (Perk, 1940, s. 61-62).

Yarbay Mustafa Kemal'in emriyle, 1 ve 2 Mayıs 1915 gece saldırılarının sürdürülmesine karar verildi. Birlikler saat 24.00'te ve 2.00'de taarruz ettiler. Ancak, ağır kayıplar nedeniyle, Tümen Komutanı saat 3.00'te saldırıyı durdurdu. Bu saldırılarla, Türk birlikleri 6.000'e yakın zayıyat verdi. Saldırının başarı sayılabilecek tek yönü, orta bölgede Türk kuvvetlerinin ANZAC hatlarına yaklaşması oldu (ATASE, K: 3474, D: H-4, F: 1-25; ATASE, 57'nci, 72'nci Alaylar Arıburnu Meydan Muharebesi Muharebe Takriri (Muharebe Raporu) (18/19 Nisan 1331 Muharebesi-1/2 Mayıs 1915).

Mustafa Kemal'in, muharebe sonunda yayımladığı emir özetle şöyledir: "20 Nisan 1331 (3 Mayıs 1915). Benimle beraber burada muharebe eden bütün askerler kesinlikle bilmelidirler ki, bize verilen namus görevini tam olarak yerine getirmek için bir adım geri gitmek yoktur. Rahatlıkla uyumak yolunu aramanın, bu rahatlıktan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebedi olarak mahrum kalmasına sebep olacağını hepimize önemle hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımızın fikir birliğinde

olduđuna ve dūřmanı denize dökmedikçe yorgunluk belirtisi göstermeyeceklerine řüphem yoktur. 19'uncu Fırka (Tümen) Komutanı M. Kemal." (ATASE, ATAZB, D: 6-35, Def: 11, F: 1-13).

Enver Paşa, 4 Mayıs 1915'te, Çanakkale Cephesi'nin erken tasfiyesini isteyen bir emir gönderdi: "Askeri ve siyasi sebeplerle Gelibolu Yarımadası'nda kesin sonucun bir an önce elde edilmesini, olağanüstü bir önemde görüyorum. Bu bakımdan, İstanbul ve dolaylarına bir Rus çıkarması ihtimali henüz belli olmadığından ve böyle bir amfibi harekât hazırlığının sürekli olarak haber verilmesine rağmen, eğer isterseniz 1 tümen daha takviye kuvveti gönderirim. Enver." (ATASE, K: 3474, D: H-5, F: 1-3).

2. Türk Komutanların Tepkileri

Başkomutan Vekili Enver Pařa'nın, 4 Mayıs 1915'te gönderdiği emir, Ordu Karargâhı'nda tepki çekti. Ordu Komutanı Sanders'in Kurmay Başkanı Yarbay Kazım (İnanç) Bey, kendi komutanı olan Ordu Komutanı Liman Pařa'yı atlayarak Enver Pařa'ya bir mektup yazdı. Bu günlerde, Enver Pařa, karaya çıkmayı başarmış dūřmanın derhâl denize dökülmesi için ısrarla emirler veriyordu. Ancak Türk askerleri, İtilaf Devletlerinin kara ve deniz topçusunun ateşi altında sürekli zayıat veriyorlardı. Yarbay Kazım, 4 Mayıs 1915'te, Enver Pařa'ya taarruzların durması konusunda bir mektup gönderdi (ATASE, K: 3474, D: H-5, F: 2-4).

Yarbay Mustafa Kemal de 3 Mayıs 1915'te doğrudan Enver Paşa'ya, Ordu Komutanı Liman von Sanders'in Savunma Düzeni'ni ve emir komuta sistemini eleştiren, Alman Komutanı şikâyet eden bir mektup göndermiştir (Aydemir, 1981, s. 259).

Başkomutan Vekili Enver Pařa, Yarbay Kazım'ın ve Mustafa Kemal'in raporlarını karşılıksız bıraktı. 5 Mayıs 1915'te, bir emirle acele olarak saldırıya geçilmesi isteklerini, Ordu Komutanı'na tekrarladı. Bu emir şöyleydi: "Sabahki telgrafıma sizden bir cevap alamadım. Ordu Kurmay Başkanı takviyeye ihtiyaç olmadığı, dūřman taarruzlarına karşı hazırlıklı bulunarak ordunun bir süre için mevzilerde beklemesi ve böylece bir ölçüye kadar zayıattan kurtulup dinlenmesi ve düzenlerini tamamlaması hakkında bir mütalaa yazmıştır. Ben, dūřmanın uzun bir süre yarımadada kalmasında siyasi ve askeri pek büyük sakıncalar görüyorum. Özellikle cephanemiz sürekli muharebe için elverişli değildir. Ancak,

durumu ve neler mümkün olduğunu yerinde siz gördüğünüz için, geleceğe ait mütalaa ve kararınızı ivedilikle bildirmenizi rica ederim. Enver.” (ATASE, K: 3474, D: H-5, F: 2-5).

Ordu Komutanı, gönderdiği cevapta Şunları yazar: “Esat Paşa Kuzey Grubuna memurdur. Yeni bir tümen, Arıburnu bölgesinde kesin sonucu sağlayacaktır... 200 subay zayıatı olduğundan pek çok subay gönderilmesini rica ederim. Cephe hiçbir surette baskı altında değildir. Durumumuz iyidir. Askerimiz kahramandır. Kurmay Başkanı'nın mütalaa'sı yalnız kendisinin kiŐisel görüŐ ve düşünceleridir...” (ATASE, K: 3474, D: H-5, F: 2-11)

Başkomutan Vekili Enver Paşa, Türk komutanların karşı çıkmalarına rağmen, taarruzların devam ettirilmesine dair emirlerini tekrarladı (ATASE, K: 3474, D: H-5, F: 2-13). Görüldüğu gibi, Başkomutan Vekili Enver Paşa, birliklerin dağılmasına, sürekli saldırılar nedeniyle ağır zayıat vermesine, askerlerin yorgunluğuna rağmen, kuvvetlerin yeniden düzenlenme ihtiyacını reddetmiŐ ve ast komutanların tekliflerini ve feryatlarını dikkate almamıŐtır. Alman Komutan da Türk kanı akmasından çok rahatsız olmadığı için, Türk komutanların tekliflerinin aksine, yeni bir hazırlık yapmadan saldırıların devamında sakınca görmemektedir. Toparlanmadan ve eksik personel tamamlanmadan yapılan sürekli saldırılar, zayıatı artırarak birliklerin erimesine yol ađmıŐtır.

Çıkarma tarihi olan 25 Nisan'dan 17 Mayıs 1915'e kadar, Arıburnu'nda bulunan Türk kuvvetlerini, fiilen 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal sevk ve idare etmiştir. V. Ordu Komutanı'nın emriyle, tüm Arıburnu ve Anafartalar'daki Türk birliklerini kapsayan Kuzey Grubu oluşturulup komutanlığına Esat Paşa getirildi. Yeni yerleŐim düzenine göre bölgede üç tümen (5, 16 ve 19) bulunuyordu. Yarbay Mustafa Kemal, 19. Tümen Komutanı olarak görevine devam etti.

Esat PaŐa, 19 Mayıs 1915'te saat 3.30'da, baskın Őeklinde baŐlayacak bir taarruzla düşmanın denize dökülmesi emrini verdi (ATASE, K: 3964, D: H-22, F: 1-12). Saldırıya katılacak Türk kuvvetlerinin mevcudu 43.000 askerdi. ANZAC askerlerinin sayısı ise, 18.000'di. Saldırı 3.30'da baŐladı, ancak ANZAC askerleri böyle bir saldırıyı bekliyorlardı. Çünkü ANZAC'ların yaptığı keŐif neticesinde, Türk tarafında ileriye yanaŐmada, sessizliğin korunamaması baskın etkisini önlemiŐtir. 19 Mayıs saldırısının gün ağarına kadar gečen

bölümünde, önemli bir sonuç alınamadı. Gündüz, taarruza devam edildi, saat 10.00'da saldırı durduruldu. Arıburnu'nda 19 Mayıs günü yapılan ve 4,5 saat süren saldırıda, toplam 3.855 Türk askeri şehit oldu, 6.000 kişi yaralandı, ANZAC'ların kaybı ise sadece, 160 ölü, 468 yaralı idi (ATASE, K: 3474, D: H-14, F: 5-38).

Türk komutanların karşı çıkmasına rağmen, Enver Paşa'yı taarruzun yapılması yönünde teşvik eden Liman Paşa, 19 Mayıs saldırısı sonrası hata yaptığını kabul edecek ve anılarına bu konuda şunları yazacaktı: "Her iki tarafın kayıpları o kadar çoktu ki... Bu mıntıkada komutan olan İngiliz generali ölülerin gömülmesi için, bana bir ateşkes yapılması teklifinde bulundu. Bu ateşkes için 23 Mayıs günü tespit edildi. Çanakkale'de, muharebelerin kısa bir müddet için de olsa kesilmesi bu ateşkesle olmuştur. Bununla beraber, bu taarruzun benim tarafımdan yapılmış bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hata, düşman kuvvetini iyi takdir edememekten ileri gelmişti. Sayı olarak az olmakla beraber, bir de cephaneyi idareli kullanmaya mecbur olan topçumuzla bu taarruzun başarılı olamayacağını hesaplayamamıştım." (Sanders, 2010: 102)

Liman Paşa, Ordu Komutanı olarak astları olan Türk komutanlarının tekliflerini dikkate alsaydı, Türk askeri 4,5 saatlik muharebede yaklaşık 10.000 kayıp vermezdi. Türk komutanlarının tekliflerini yok sayan Alman General, üst komutanlığı da hata yapma konusunda teşvik etmekten geri durmuyordu.

3. Arıburnu Muharebesi ve İtilaf Kuvvetleri'nin Tepkileri

Avustralya Harp Tarihçilerince, 19 Mayıs 1915 Türk saldırısı şöyle kaydedilir: "Gelibolu çok daha ağır çarpışmalara sahne olmuşsa da, bunlardan hiç biri böylesine korkunç yoğunlukta bir katliam görmemiş, hiçbir çarpışma bu denli tek taraflı olmamış, hiçbiri bu denli önemli etki yapmamıştır. Bütün o öğleden sonra yaralılar ölülerin arasında savaş anında yatar, her iki tarafın siperleri de bir ya da iki metre ötede olmasına karşın, hiç kimse vurulma riskine girmeden onları siperin içine çekmeye kalkışamaz. O korkunç boşluktan tek bir ses bile yükselmez. Şurada burada bulutsuz gökteki güneşin kızgın ışınları altında yardımsız ve umutsuz, sessizce yatan bir yaralı ya da ölmek üzere bir asker acı içinde bir yandan diğer yanına döner ya da kolunu yavaşça, göğe doğru kaldırır." (Moorehead, 2007, s. 160)

Çanakkale Cephesi’nde, Deniz Kuvvetleri Bakanı Churchill’e muhalefetiyle bilinen, Deniz Kuvvetleri Bakan Yardımcısı Amiral Fisher, burada mağlubiyetin kaçınılmaz olduğunu görerek, 15 Mayıs 1915’te görevinden istifa etti (Moorehead, 2007, s. 150). İstifa mektubunda, Churchill’in Çanakkale Seferi’ni kendi hırsıyla hareket ederek yaptığını belirtti. Fisher’in istifası sonucunda, 17 Mayıs 1915’te Liberal Parti hükümeti düştü. Böylece Churchill’in görevine son verildi. Churchill, uzaklaştırıldığı bu göreve 24 yıl sonra, İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıç günlerinde dönecektir (Arı, 1997, s. 145; Moorehead, 2007, s. 152).

İngiliz Harp Tarihi, Mayıs ayı ortalarında, şu değerlendirmeyi yapar: “Bundan sonra, harbin talihini çevirmek çok güçtü, bundan dolayı hüsrana zafere üstün geldi. Üç haftalık sürekli gayrete rağmen, üstün İngiliz ve Fransız kıtaları hâlâ hedeflerini ele geçiremediler. ANZACLAR ise sahilde çakılıp kaldılar. Her birlik büyük kayba uğradı. Geride ihtiyat yoktu ve cephane hemen hemen bitmek üzere idi... Türkler de büyük zayıya uğramış ve topçu cephaneleri pek azalmıştı. Fakat onlar zayıyatlarını kolaylıkla tamamlıyorlardı.” (Oglander, 2005, s. 12)

Arıburnu Cephesi’ndeki harekât, Ağustos 1915’e değin dört ay sürdü. Conkbayırı-Kocaçimentepe-Kabatepe civarında, karşılıklı taarruzlar ve özellikle geceleri gerçekleştirilen süngü hücumlarıyla, boğaz boğaza boğuşmadan dolayı çok kanlı geçti. ANZAC Kolordusu, taarruz hedeflerine ulaşamadı. Çıktıkları yerlerde ancak, üç-dört kilometre miktarında bir araziye ele geçirip muharebenin bitimine kadar mevzilerinde kaldılar (Başaran, 1990, s. 75-76).

Sonuç

Arıburnu çıkarması ve devamında meydana gelen muharebelere elde edilen asıl ve ilginç sonuç; bu harekâtın ilk üç gününde ulaşılan hatlar, çok az ve bazı aleyhte dalgalanmalar dışında bütün savaş boyunca bir daha değişmemiştir. Bundan itibaren taraflar siperlere girecek, günlük kısa ve kanlı dövüşlerle mevzi savaşlarına başlayacaktır. Kuzey kanattaki operasyon ve Anafartalar çıkarması gibi gelişmelere rağmen Arıburnu’nda ulaşılan hatlar aynı hâlde kalacaktır.

1915’in 25 Nisan’ından, 3 Mayıs’ına kadar Arıburnu Cephesinde Türk ordusunun zayıyatı 14.155 kişidir. İtilaf Kuvvetlerinin bu cephede zayıyatı ise 8.000 idi. 19 Mayıs 1915 taarruzunda, Türklerin zayıyatı yaklaşık

10.000, İngilizlerin ise 600 kişidir. 25 Nisan-19 Mayıs 1915 tarihleri arasında Arıburnu'nda yapılan muharebelerde, toplam zayıat; Türklerin yaklaşık 24.000, düşmanın ise 8.600'dür (ATASE, K: 3474, D: H-4, F: 1-25).

Savaş prensiplerinden Sıklet Merkezi'ni (Ağırlık Merkezi) ihlal eden Liman von Sanders, kuvvetleri istenilen yer ve zamanda hazır bulunduramamıştır. Ayrıca, kuvvetleri parça parça kullanarak başarısızlığa katkı sağlamıştır. V. Ordu Komutanı'nın savunma anlayışının acı sonuçları, tüm cepelerde kendisini göstermiştir. Tümen ihtiyatlarının sahilden çok içeride tutulmaları ve kıyı hattında savunma yapan birliklerin makineli tüfekten yoksun bulunmaları, Liman Paşa'nın bu savunma sistemini çökertmiş, düşmanın karada tutunmasına imkân sağlamış ve fazla zayıata neden olmuştur.

Liman Paşa'nın düşmanın çıkarma bölgelerini hatalı değerlendirmesi sonucu, Türk kuvvetlerinin takviyeleri gecikmiştir. Liman von Sanders'in çıkarmanın başlangıcında sergilediği kararsızlık, düşmanın karada tutunmasına imkân vermiş ve Türk birliklerine önemli bir zaman kaybettirmiştir.

Özellikle 77'nci Alay'ın dağınıklığı ve disiplinsizliği, muharebeyi olumsuz şekilde etkilemiştir. Alay, muharebeye giren Türk birliklerine yanlışlıkla ateř açmış hem zayıata hem de moral çöküntüsüne yol açmıştır. 77'nci Alay, diğer alaylar gibi disiplinli olsaydı, ilk gün (25 Nisan 1915) düşmana daha fazla zayıat verdirilebilirdi (Perk, 1940, s. 59). Bođaz savunmasının en kritik bölgesinde, eğitimsiz, disiplinsiz ve en önemlisi muharebe azim ve iradesi olmayan bir birliğin bulundurulması, Başkomutanlığın, Ordu'nun ve Kolordu'nun kayda değer bir hatasıdır. Tümen komutanının, alayın değiştirilmesi konusundaki teklifinin reddedilmesi ise hem kolordu hem de Başkomutanlık aćısından başarısızlığa sunulan bir katkı olmuştur.

Başta 19 Mayıs 1915 taarruzunda olmak üzere, gece saldırılarında, yeterli planlama yapılmaması, takviyeye gelen birliklerin araziyi tanımaması, yeterli keşif yapılamaması ve düşman durumu hakkında gerekli bilgilerin elde edilememesi, gece mevzi değiştirmede yaşanan karışıklıklar yüzünden, birlikler yanlış bölgeye gitmiş, karışmış ve komutanların kontrolü dışına çıkmıştı. Bu durum, başarıyı olumsuz yönde etkilemiş ve zayıatı artırmıştır.

Yeterli şekilde planlanmamış ve iyi uygulanmamış bir harekât olan 19 Mayıs 1915 saldırısı, aşırı zayıyata neden olmuştur. Düşman durumu, yeni gelen takviye birlikleri, arazi ve baskın etkisi değerlendirildiğinde, bu saldırı hesapsız bir risk alınarak yapılmıştır. Alman Ordu Komutanı, harekâtın sonra, bu saldırının icrasına emir verdiğinden dolayı hatasını kabul etmiştir. Ancak, bu hata sonucu, 10.000 Türk evladı feda edilmiştir. Gayet küçük bir alanda açık olmayan komut ve hedeflerle, bölgeyi iyi bilmeyen birlikler, baskın etkisi olmadan düşman üstüne sürülmüş ve hatada ısrar edilerek gün ağardıktan sonra da saldırı tekrarlanmıştır.

Türk birliklerinin 19 Mayıs saldırısında, ANZACLAR'ın 2,5 katı olmasına rağmen, verdikleri zayıat düşmanın altı katı kadardır. Türk komutanların karşı çıkmasına rağmen, Enver Paşa'nın bu saldırıda ısrarcı olması ve Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın bu konuda sessiz kalması kayda değer bir husustur.

Ordu Komutanlığı'nın, 1 Mayıs 1915'ten önce Arıburnu cephesinde yaklaşık bir kolordu gücüne ulaşan kuvvetler için, ayrı bir bölge komutanlığı oluşturmaması ve 34 yaşındaki Yarbay Mustafa Kemal'in bu boşluğu kendi inisiyatifiyle doldurarak 20.000 kişiye yaklaşan birliklerin ve harekâtın sorumluluğunu üstlenmesi de Liman Paşa'nın sevk ve idaresi ağısından bir hatadır. Arıburnu Bölgesi ve Güney Cephesi'nden sorumlu olan Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın, bu süreçte zayıatın azaltılması, saldırıların daha düzenli bir şekilde yapılması ve üst komutanlığa gerekli tekliflerin gönderilmesi konusunda sorumluluk almaktan kaçınması, sevk ve idarede yetersizliklere neden olmuştur.

Çıkarma tarihi olan 25 Nisan 1915 gününün önemli bir gelişmesi, V. Ordu'nun ihtiyatı olan 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in inisiyatif olarak, ANZAC çıkarmasının karada ilerlemesi haberi üzerine, 57'nci Alay'ın tümünü muharebeye sokmaya karar vermesi ve hâkim tepeler silsilesini düşmandan önce ele geçirmesi, devamında düşmanı geri atmasıdır. Bu olay, sadece ilk günün değil, Çanakkale muharebelerinin kayda değer önemli olaylarından biri olmuştur.

Arıburnu bölgesinde, düşman çıkarmasına ilk tepkiyi veren ve düşman taarruzunu durduran 27'nci Alay ile düşmanın karada hâkim yerleri ele geçirmesine engel olan 57'nci Alay Arıburnu muharebelerinin ilk safhasının kahramanlarıdır.

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, 2021 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

Babüroğlu, N. (2021). Gelibolu'da Arıburnu muharebeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 181-200.

İtilâf Devletleri, harekât sonucunda, Seddülbahir tarafında sadece beş kilometre, Arıburnu tarafında ise 1.5 kilometre ilerleyebilmişlerdir. Sonuçta, İtilaf kuvvetlerinin büyük ümitlerle, 25 Nisan 1915'te başlattıkları Kara Harekâtı hedefine ulaşamadı ve tarihi bir yenilgi ile 9 Ocak 1916'da geri çekilmek zorunda kaldılar.

Kaynakça

- ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör 3474, Dosya H-2, Fihrist 2-22.
- ATASE, Kls. 3474, Dos. H-4, Fih. 1-25.
- ATASE, Kls. 3474, Dos. H-5, Fih. 2-5
- ATASE, Kls. 3474, Dos. H-14, Fih. 5-38.
- ATASE, Kls. 3964, Dos. H-22, Fih. 1-12.
- ATASE, Kls: 3964, Dos: H-61, Fih: 1-27.
- ATASE, Kls. 4836, Dos. H-10, Fih. 1-71.
- ATASE, ATAZB, Dos. 6-35, Def. 8, Fih; 1-12.
- ATASE, ATAZB, Dos. 6-35, Def. 8, Fih. 1-18.
- ATASE, ATAZB, Dos. 6-35, Def. 10, Fih. 1-7.
- ATASE, ATAZB, Dos. 6-35, Def. 11, Fih. 1-13.
- ATASE, 27'nci, 57'nci, 77'nci Alaylar Arıburnu Meydan Muharebesi Muharebe Takriri (Muharebe Raporu) (12 Nisan 1331 Muharebesi-25 Nisan 1915.
- ATASE, 57'nci, 72'nci Alaylar Arıburnu Meydan Muharebesi Muharebe Takriri (Muharebe Raporu) (18/19 Nisan 1331 Muharebesi-1/2 Mayıs 1915.
- Aker, ř. (2005). *Çanakkale Arıburnu Savaşları ve 27'nci Alay*. (Yay. Haz.: Metin Martı) İstanbul: Marta Yayınları.
- Altay, F. (1990). *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası*. İstanbul: İnel Yayınevi.
- Arı, K. (1997). *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*. Ankara: ATASE Yayınları.
- Aydemir, ř. S. (1981). *Tek Adam*, C. I. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Başaran, S. (1990). "Çanakkale Kara Harekâtına Genel Bir Bakış", *Çanakkale Muharebeleri 75'inci Yıl Armağanı*. Ankara: ATASE Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2007). *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Not Defterinden On Yıllık Savaşın Günlüğü*. (Yay. Haz.: İzzeddin Çalışlar-İsmet Görgülü) İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Babüroğlu, N. (2021). Gelibolu'da Arıburnu muharebeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 181-200.

Hamilton, I. (2006). *Gelibolu Hatıraları 1915*. (Mehmet Ali Yalman-Nurer Uğurlu, Çev.), İstanbul: Örgün Yayınevi.

Moorehead, A. (2007). *Gelibolu*. (Ali Cevat Akkoyunlu, Çev.) İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Mustafa Kemal. (1990). *Arıburnu Muharebeleri Raporu*. (Yay. Haz. Uluğ İğdemir) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ogländer, C. F. A. (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Seferin Başlangıcından 1915 Mayısına kadar, C. I*. (Tahir Tunay, Çev.), (Yayına Hazırlayan: Metin Martı), İstanbul: Arma Yayınları.

Perk, K. (1940). "Çanakkale Savaşları Tarihi II. ve III. Kısımlar", *Askeri Mecmua* (S. 116). İstanbul: Askeri Matbaa.

Sanders, L. V. (2010). *Türkiye'de Beş Sene*. (Genelkurmay Askeri Tarih Encümeni, Çev.) (Yay. Haz.: Muzaffer Albayrak) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.